

рошим программистом в компании Ерат», т. е. становится невозможным установить роль каждого отдельного знака в предложении [4, с. 12].

Как видим, можно сделать вывод о том, что в русском языке в роли сказуемого может выступать группа слов (словосочетание) – это приводит к парадоксу Рассела [4, с. 13].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. **Тарский, А.** Введение в логику и методологию дедуктивных наук / А. Тарский. – Москва : ГИИЛ, 1948. – 321 с.
2. **Тарский, А.** Семантическая концепция истины и основания семантики / А. Тарский // Аналитическая философия. Становление и развитие / отв. ред. А. Ф. Грязнов. – Москва: Дом интел. кн.; Прогресс-Традиция, 1998. – С. 90–130.
3. **Бенвенист, Э.** Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – Москва: Прогресс, 1974. – 448 с.
4. **Гордей, А. Н.** Значение логических и семантических парадоксов для теории языка / А. Н. Гордей // IV Чтения, посвящ. 70-летию со дня рождения проф. В. А. Карпова: сб. науч. ст.: в 2 ч. – Минск, 2010. – Ч. 1. – С. 21–29.

УДК 821.161.3-21:94(476)''13/14''

Г. А. Гладкова

СТАРОНКІ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ГІСТОРЫІ Ў МАСТАЦКІМ АСЭНСАВАННІ А. ДУДАРАВА І А. ДЭБІША

Анатацыя. На матэрыяле драматычных твораў А. Дударова (трагедыя «Князь Вітаўт») і драмы А. Дэбіша («Белы аркуш сляза не запляміць») вылучаюцца адметнасці мастацкага асэнсавання беларускімі пісьменнікамі вядомага эпізода старажытнай гісторыі Беларусі – барацьбы за ўладу нашчадкаў Рагвалода князёў Ягайлы і Вітаўта. Акрэслены асаблівасці літаратурнай перапрацоўкі гістрычных фактаў: рамантызацыя гісторыі, ідэалізацыя вобраза Вітаўта, філасофскае гучанне ўзнятых праблем (чалавек і ўлада, патрыятызм і прагматычнасць, вернасць і здрада і г. д.), вызначаны фальклорныя элементы ў творах.

Ключавыя словы: драма, трагедыя, канфлікт, мастацкі вобраз, рамантызацыя, ідэалізацыя, фальклор, міфалогія, Вялікае княства Літоўскае.

Як вядома, 2022 г. аб'яўлены ў Беларусі годам гістрычнай памяці, што дазваляе яшчэ раз актывізаваць акрэсленую тэму ў асэнсаванні рознымі відамі мастацтва, у тым ліку айчыннай літаратурай. Гістарычная тэма належыць да ліку шырока распрацаваных у беларускім слоўным мастацтве, што пацвярджае значны корпус твораў адпаведнай тэматыкі ў спадчыне У. Караткевіча, Л. Дайнекі, У. Арлова, А. Дударова, К. Тарасава, Л. Рублеўскай і інш.

З беларускай старажытнай гісторыі, бадай, самы папулярны сюжэт датычыць XIV – пачатку XV ст., часу напружанай барацьбы за ўладу ў Літве паміж пляменнікам Кейстута Ягайлам і стрыечным братам апошняга Вітаўтам.

У нацыянальнай свядомасці трывала захоўваецца легенда пра вызваленне Вітаўта з палону, дзякуючы кемлівасці яго другой жонкі Ганны і ахвяраванню ўласным жыццём пакаёўкі Алены [4, с. 287–288]. Гэты эпізод нацыянальнай гісторыі, а таксама няпростыя стасункі Ягайлы і Вітаўта ляглі ў аснову драматычных твораў А. Дударова і А. Дзёбіша.

Трагедыя А. Дударова «Князь Вітаўт», з’явіўшыся ў 1993 г., стварыла падмурак для далейшага мастацкага асэнсавання беларускай гісторыі сродкамі вобразнасці. А. Дударов абапіраецца на факт, бо, як вядома, факт – аснова гістарычнага твора, аднак робіць трактоўку факталагічных звестак аздобленай фантазіяй у традыцыях фальклорных уяўленняў беларусаў. Так, пачаткам трагедыі становіцца маналог «жыцця князёўны, гаспадыні лесу» Купалы – спрадвечнага духу купальскага свята «сонцаварота». Атмасфера купальскай ночы дазваляе аўтару не толькі паказаць багаты духоўны свет продкаў, але і стварыць атмасферу радасці жыцця, падпарадкаванага адзінай уладзе – каханню.

Невыпадкова першае з’яўленне Вітаўта ў творы – побач з закаханай у яго дзяўчынай Аленай, якая паведамляе герою, што пачуццё яе платанічнае, высокае, незямное: «*Ты не сумуй, бо я люблю душой. / Мой Вітаўт, ты – няўрымслівы агонь, / А я вада ... мы родны брат з сястрой*» [1, с. 140]. З першых старонак твора мы бачым князя, надзеленага станоўчымі рысамі характару: ён верны жонцы, справядлівы гаспадар, спагадлівы да падначаленых, нават, па словах П. Васючэнкі, эмацыянальны, даверлівы і занадта (для палітыка) далікатны. Вітаўта любяць літвіны, і гэта, бадай, ці не самая вялікая каштоўнасць для князя. Адзначым, што Вітаўт паказаны і як шчыры вернік, божыя законы патрабуюць ад яго адпаведных якасцей, перш за ўсё міласэрнасці. Паказальны эпізод у трагедыі, калі Вітаўт вядзе сваіх людзей на Трокі без зброі. Высакароднасць князя, жаданне наладзіць мір, каб не пралівалася літвінская кроў – першасна значныя для героя.

Паказальна, што пытанне веры было для продкаў пазбаўлена катэгарычнасці. Так, на запытанне Вітаўта, у якіх багоў верыш, яго служба Кадаш адказвае: «*У Троіцу святую: Бацьку, Сына, Духа, / Таксама ж наважсаю Перуна, Нядобрыка, Лесавіка, Анчутку, / Палудніцу, Ляшэню, беражніц ...*» [1, с. 137]. Такое спалучэнне багоў язычніцтва і хрысціянства выглядае натуральным у свядомасці літвіна, і гэта прадвызначыць спецыфіку нацыянальнага светаразумення на многія наступныя стагоддзі.

Фальклорныя элементы ў трагедыі прадстаўлены ўвядзеннем у мастацкі тэкст не толькі вобразаў істот, у якіх верылі продкі (беражніцы, купала), але і выкарыстанне песенных матываў, пры гэтым песня служыць своеасаблівым маркерам культуры, да якой належыць герой. Так, Алена, якая паходзіць з полацкіх земляў, спявае беларускую песню «Белая бяроза не цярэблена», на што Ганна, дачка смаленскага ваяводы, зазначае, што на яе радзіме спяваюць па-іншаму: «Дзевушкі, мае падружкі ...». Такі мастацкі прыём ускосна

дапаўняе характарыстыку персанажаў, дабаўляе адметнасць кожнай геране і паказвае багацце традыцый песеннай культуры суседніх рэгіёнаў.

Цэнтральнымі вобразамі ў творы сталі Ягайла і Вітаўт, канфлікт паміж якімі ўзмацняецца па ходу развіцця дзеяння. У некаторай ступені з-за даверлівасці Вітаўта загінуў яго бацька Кейстут, па-збядніцку забіты служкам Ягайлы. Небяспека навісла і над маладым князем, Ягайла марудзіў з ліквідацыяй суперніка. А. Дудараў не спыняецца на прычынах такіх паводзін Ягайлы, па логіцы яго выкладу падзей, у гэты час для Ягайлы стала актуальнай іншая перспектыва: магчымасць заняць польскі трон праз шлюб з маладой каралевай Ядвігай пры ўмове пераходу ў каталіцтва. В. Чаропка паведамляе сваю версію: *«Ад Ягайлы ўпарта патрабуюць Вітаўтавай смерці – то маці Ульяна, то брат Скіргайла, то ўдава пакаранага Кейстутам Вайдылы княгіня Марыя. А яму шкада Вітаўта. Ён нават дапускае ў вязніцу ягоную жонку, княгіню Ганну, каб яна даглядала за хворым мужам»* [4, с. 287].

Як бачым, А. Дудараў падаў іншую версію разгорвання падзей: пра шкадаванне з боку Ягайлы размова не ідзе, пра дазвол Ганне наведваць мужа ў трагедыі не паведамляецца, хутчэй наадварот, жанчына гэта робіць таемна.

Магчымасць уцэкаў Вітаўта аўтар матывуе каханнем да князя пакаёўкі Алены. В. Чаропка матываваў паводзіны дзяўчыны і яе выбар патрыятычным пачуццём (*«Я жадаю паслужыць радзіме, мне прыемна будзе памерці за Літву [...] Калі любіш Літву, дык паслухай мяне»*) [4, с. 288].

Канфлікт Ягайлы і Вітаўта можа быць інтэрпрэтаваны як сутыкненне двух тыпаў лідараў. Ягайла кіруецца асабістымі інтарэсамі, ён дальнабачны, можа паступіцца ўласнай верай, калі ў выніку атрымае польскі трон. Адзначым таксама, што князь хуткі на расправу, здольны шукаць саюзнікаў нават сярод агульнага ворага для ВКЛ, яго стратэгія – прыстасавацца да абставін і выкарыстаць іх у максімальнай ступені на сваю карысць. Не пазбаўлены Ягайла і зайздасці, якая добра бачная ў словах героя: *«Ты, Вітаўт, нарадзіўся быць другім, / Хаця па ўсім ты першы, мне вядома. / Як дзеўка, што народзіцца прыгожай, / Хоць у шаўкі яе, хоць у рызэ / [...] / Прыгожая! А нейкая другая / Ваюе, каб багоў несправядлівасць / Хоць трошкі выправіць, з прыгожаю зраўняцца»* [1, с. 148].

Вітаўт прадстаўляе ў творы супрацьлеглы тып кіраўніка. Яму больш уласцівы гуманізм, давер, у яго характары больш эмацыянальнасці, героем кіруе жаданне адпомсціць за смерць бацькі (*«Я ваюю з Ягайлам. Забойцам майго бацькі і клятваадступнікам»*), відавочна, што для Вітаўта першасныя маральныя асновы ўзаемаадносін паміж людзьмі.

У фінале трагедыі спыняюць братазабойства жанчыны – Ганна і Ядвіга (*Княгіня Анна: Спыніся, Вітаўт! Хіба хочаш ты / Каб твой народ лічыў цябе за ката?! Ядвіга: Зберажы, пакой і лад у дзвюх сваіх дзяржавах, / Не стань братазабойцам* [1, с. 196]). Сімвалічная сцэна змешвання крыві Ягайлы і

Вітаўта сведчыць пра ўсталяванне згоды паміж каронай Польскай і Вялікім княствам Літоўскім.

Трагедыя А. Дэбіша «Белы аркуш сляза не запляміць» (2017) сюжэтна адлюстравала тыя ж самыя падзеі, якія паставіў у цэнтр мастацкай увагі А. Дудараў. Аднак адзначым шэраг адметнасцей у асэнсаванні гістрычных рэалій другой паловы XIV – пачатку XV ст. А. Дэбішам. Канфліктная сітуацыя таксама грунтуецца на процістаянні Ягайлы і Вітаўта, аднак у адрозненне ад А. Дударова, В. Дэбіш уводзіць у трагедыю ўнутраны канфлікт, які адбываецца ў душах Ягайлы і Вітаўта перад прыняццем адказных рашэнняў, тым самым паглыбляецца псіхалагізм мастацкіх вобразаў.

Драматург надае больш увагі развагам сваіх герояў, што рэалізуецца праз аб’ёмныя маналогі. Так, Ягайла грунтоўна разважае пра свае палітычныя намеры і легітымнасць улады, якая дасталася яму пасля смерці бацькі (князя Альгерда). А. Дэбіш паказвае, як паступова ў характары Ягайлы ўзмацняюцца рысы тырана, ён прагне адзінаўладнага кіравання і для гэтага не грэбуе ніякімі сродкамі, нават дамовай з крыжакамі: «*Я – сам закон над гэтым вечным небам [...] / Бо я – адзіны бог тут на зямлі*», «*У каго ёсць болей золата і срэбра, / Таму і будзе слугаваць народ*» [2, с. 117]. Абсалютная ўлада маральна разбэшчвае Ягайлу, што выражаецца ў яго словах «*Хачу – узвышу! / Захачу – знявечу!*» [2, с. 247].

Паказальна, што, рыхтуючыся да шлюбу, Ягайла збіраецца *прымусіць* Ядвігу быць добрай жонкай. Узгадаем, што ў трагедыі А. Дударова стасункі з Ядвігай – адзіны эпізод, які паказвае героя чалавечным, па канцэпцыі вобраза, створанай А. Дэбішам, нават прыватная сфера стасункаў у шлюбе не здольная змяніць тыранічны характар героя.

Па версіі драматурга, той факт, што Ягайла марудзіў з вырашэннем лёсу паланёнага Вітаўта, тлумачыцца асцярожнасцю князя пасля забойства Кейстута: «дзве смерці» народ не зразумее, нават калі яны будуць «выпадковымі». Пры гэтым, як паказвае А. Дэбіш, лёс Кейстута падзяліла і яго верная жонка Бірута.

У трагедыі «Белы аркуш сляза не запляміць» ёсць лінія ўзаемаадносін *Ягайла – Скіргайла*, рукамі апошняга быў задушаны Кейстут, трагізм смерці якога выказаны словамі: «*Загінуў смерцю лютай ... / Я думаў, што вярнуўся разарве*» [2, с. 124]. У драме А. Дэбіша Ягайла ў большай ступені паказаны як жорсткі, хітры, тыранічны кіраўнік-драпежнік, небяспечны ў любых стасунках. Яго памкненні прадыхаваныя ў першую чаргу эгаізмам, хаця герой выдатна разумее жах уласных паводзін і імкнецца іх апраўдаць палітычнымі абставінамі.

Канцэптualaнае рашэнне вобраза Вітаўта, распрацаванае ў драме А. Дэбішам, у цэлым супадае з трактоўкай гістарычнай асобы вялікага князя Літвы ў трагедыі А. Дударова «Князь Вітаўт». Аднак і тут А. Дэбіш робіць вобраз героя больш канкрэтным, дабаўляе некалькі дэталей з яго дзяцінства

(часта хварэў, рос слабым, шкадаваў жывёл), што абумоўлівае характар героя і яго паводзіны ў сталым узросце, спагадлівасць да людзей, вернасць Айчыне. Учынкі героя прадыктаваныя пачуццём любові да роднага краю, для Вітаўта мэта жыцця – шчасце Літвы і толькі потым асабістае, падоранае любай жонкай шчасце: «*Не толькі я табе – Літве належу*» [3, с. 272]. Вітаўт верыць, што яго народ здолее самастойна вызначыць будучыню: «*У сваёй краіне – спадары мы самі, [...] / Не быдла мы нікчэмнае, / Мы – людзі*» [3, с. 275].

Адзначым, што А. Дэбіш паказаў герояў не толькі ў грамадскіх, але і ў сямейных стасунках, пры гэтым Вітаўт у адносінах да Ганны паказаны больш пяшчотным, кахаючым. Эмацыянальнае ядро трагедыі – узнёслы дыялог закаханых, у якім Вітаўт праяўляе лепшыя якасці душы, а яго жонка дапаўняе галерэю мастацкіх жаночых вобразаў, верных спадарожніц жыцця мужных ваяроў.

Калі ў п’есе А. Дударова жанравае вызначэнне *трагедыя* аўтарскае, драма А. Дэбіша ў поўнай меры адпавядае пазначанаму жанру: трагічнасць фінала прачытваецца ў тым, што Вітаўт так і не атрымаў карону, герой памірае з апошнім словам аб тым, што «*той, хто радзіўся ліцвінам – / Палякам не стане ніколі!*» [3, с. 291].

Параўнальны аналіз двух драматычных твораў са спадчыны А. Дударова і А. Дэбіша дазволіў прыйсці да наступных высноў: па-першае, яднае творы агульнасць сюжэтнай асновы. Пры гэтым А. Дэбіш уводзіць у трагедыю некалькі дадатковых сюжэтных ліній, якія дазваляюць больш поўна раскрыць характары галоўных герояў (Вітаўта і Ягайлы). Па-другое, сутнасць канфлікта ў аналізуемых творах таксама супадае: супрацьлегласць характараў Ягайлы і Вітаўта дэманструе розныя падыходы да асобы лідара нацыі: за аднаго боку, гэта вобраз кіраўніка-тырана, амбіцыйнага жорсткага максіmalіста (Ягайла ў трагедыі А. Дэбіша), з другога боку – гэта вобраз справядлівага, гуманнага лідара-патрыёта, для якога шчасце Айчыны першаснае перад уласнымі жаданнямі (Вітаўт). Адзначым, што вобраз Вітаўта ў асноўным супадае ў аўтарскіх канцэпцыях Дударова і Дэбіша з той адметнасцю, што А. Дэбіш больш увагі надаў прыватным стасункам героя, паглыбіў любоўную тэму ў драме.

Трагедыі А. Дударова «Князь Вітаўт» і А. Дэбіша «Белы аркуш сляза не запляміць» сталі ўдалай спробай рэканструкцыі гістарычных падзей, мастацкім асэнсаваннем праблемы *чалавек і ўлада* ў кантэксце рэалій XIV – пачатку XV ст. Думаецца, што сучасная драматургія працягне асэнсоўваць старонкі беларускай мінуўшчыны, актуалізацыя якіх бачыцца дзейным сродкам патрыятычнага і духоўнага выхавання чытацкай аўдыторыі.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Дудароў, А. А. Князь Вітаўт / А. А. Дудароў. – Мінск: Мастац. літ., 2006. – 318 с.

2. Дэбіш, А. Белы аркуш сляза не запляміць / А. Дэбіш // Тэрмапілы. – 2017. – № 21. – С. 93–125.
3. Дэбіш, А. Белы аркуш сляза не запляміць / А. Дэбіш // Тэрмапілы. – 2018. – № 22. – С. 238–291.
4. Чаропка, В. Імя ў летапісе / В. Чаропка. – Мінск: Польша, 1994. – 559 с.

УДК 811.111'37:070

И. В. Городецкий

КЛАССИФИКАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ ПО ОБЪЕКТУ НАЗЫВАНИЯ

Аннотация. В публикации рассматриваются различные виды экономических терминов по объекту названия в популярном (массмедийном) экономическом дискурсе на английском языке, приводятся качественно-количественные показатели.

Ключевые слова: экономический дискурс, экономический текст, экономический термин, лексико-семантическая группа, лексическая единица.

Проанализировав работы исследователей в области экономического дискурса, можно выделить два основных подхода к дефиниции понятия «экономический дискурс». Исходя из первого подхода, экономический дискурс – это система текстов, которые возникают под влиянием различных факторов (экстралингвистических, прагматических, социокультурных и др.) и объединены одной тематикой [4, с. 20].

Согласно второму подходу определения понятия, экономический дискурс предстает как коммуникативное событие, как интегративная совокупность отдельных коммуникативных актов в сфере экономики [2, с. 63].

Общей чертой, лежащей в основе данных определений экономического дискурса, является экономический текст, который служит средством коммуникации в экономической сфере и имеет определенные особенности в зависимости от адресованности многим реципиентам и, соответственно, контекст.

Таким образом, исходя из вышеизложенного можно заключить, что экономический дискурс – это совокупность речевых актов в сфере экономики, а также созданные специалистами, профессионалами, неспециалистами и журналистами устные и письменные тексты или их фрагменты, которые отображают реалии экономического мира [3, с. 44].

Как и для любого вида институционального дискурса, для экономического дискурса характерен ряд лексико-семантических особенностей, которые, в том числе, играют огромную роль в процессе перевода популярного экономического текста. В первую очередь к таким лексико-семантическим особенностям относится употребление терминологии, аббревиатур и неологизмов, возникновение которых связано с перманентным развитием экономической науки.